

Член-карэспандэнт Акадэміі навук СССР, ганаровы акадэмік АН Беларусі, акадэмік Акадэміі навук Казахскай ССР, Ціхаў Г.А. нарадзіўся 1 траўня 1875 г. у мястэчку Смалявічы пад Менскам. Бацька служыў начальнікам чыгуначнай станцыі недалёка ад Смалявічаў, якая тады называлася Вітгенштэйнская. Бацька быў родам з Пецярбурга. Выхаваннем дзяцей займаўся маці, жанчына добра адукаваная, дасведчаная ў французскай і польскай мовах. Вось як на схіле гадоў акадэмік успамінаў роднае мястэчка: “У часы майго дзяцінства Смалявічы славіліся цішыняй, густымі цёмнымі лясамі і спакойнымі затокамі поўнымі рыбы ... Смалявічы мелі адзіную вуліцу даўжыняй каля двух кіламетраў ... Драўляныя хаткі, драўляная царква, драўляная синагога. Царква стаяла на ўзвышшы, каля рэчкі Пліса. У ёй я лавіў рыбу. А колькі тамма было ракаў! Апусціш прынаду, прывязаную вярочкай да доўгай палкі, і злавіў ... Цішыня, спакой ...”.

З-за службы бацькі сям’я некалькі разоў змяняла месца жыхарства, і ў гімназію Ціхаў паступіў, калі яны жылі ўжо на станцыі Зайцава Севастопальскай чыгункі, але менавіта Смалявічы ён лічыў сваёй радзімай.

Вялікі ўплыў у дзяцінстве на юнага Гаўрыіла аказаў дзед па маці Гаўрыіл Міхайлавіч Зубковіч. Ціхаў пісаў: “Для мяне і сёстры было вялікім шчасцем ездзіць на вакацыі ў любія Смалявічы, дзе жылі бацькі маці, і ўспаміны аб гэтых падзеях майго далёкага дзяцінства ... звязаны з мам дзядулем, якога я вельмі любіў. Калі наша каляска пад’язджала

Аўтапартрэт дзеда Ціхава Г.А. Гаўрыіла Міхайлавіча Зубковіча

да хаты, я выскакваў з яе на хаду і са слязьмі радасці кідаўся да дзеда на шыю. Дзед таксама вельмі любіў мяне, не адпускаў ні на крок, а падчас ежы абавязкова саджаў побач з сабой. Дзядуля Гаўрыіл (мне далі гэтак ж імя ў яго гонар) у маладосці скончыў духоўную семінарыю ... Чалавек адораны, з вялікімі здольнасцямі да малювання, ён дзіўна тонка адчуваў і разумеву прыроду. Ён з такім натхненнем распавядаў аб ёй, так ярка,

Ціхаў Гаўрыіл Андрыянавіч

так вобразна, што я ягоныя расказы запаміну на ўсё жыццё”.

Прозвішча дзеда, Гаўрыіла Міхайлавіча Зубковіча, знайшлося ў спісах выпускнікоў 1839 г. у той час яшчэ ўніяцкай Літоўскай духоўнай семінарыі, якая знаходзілася ў Жыровічах. З 1856 г. дзед астранома стаў настацелем храма св. Мікалая ў Смалявічах і служыў там святаром да 1888 г.

Дзядзька астранома па маці – Уладзімір Гаўрыілавіч Зубковіч нарадзіўся 26 сакавіка 1863 г., стаў святаром, і два тэрміны, з 1901 г. па 1907 г. і ад пачатку 20-х гадоў па 1937 г. таксама служыў настацелем храма св. Мікалая ў Смалявічах. У 1937 г. 29 снежня 1937 г. а. Уладзіміра арыштавалі, абвінавачваючы ў саброестве ў так званай “шпіёнскай контррэвалюцыйнай паўстанцкай арганізацыі”. Падчас допытаў а. Уладзімір сумленнем сваім не пакрыўіў, не падпісаў данос на свайго епіскапа і мужа на вытрымаў усе катаванні. Па прысуду Адмысловай тройкі НКУС 74-гадовы святар быў расстраляны ў Менску 31 студзеня 1938 г. Рашэннем Святога Сінода Беларускай Праваслаўнай Царквы ад 28 кастрычніка 1999 г. прагаірэі Уладзімір Зубковіч быў ушчыўлены як мясцовашанаваны святар, адзін з 23-х новапакутнікаў Менскай епархіі, а на Архірэіскім Саборы РПЦ у 2000 г. прылічаны да ліку новапакутнікаў і спавядальнікаў XX ст.

Такім чынам Ціхаў Г.А. – плямяннік беларускага праваслаўнага святога. Ён і сам усё жыццё заставаўся глыбока рэлігійным чалавекам, а ў канцы жыцця, з’яўляючыся акадэмікам Казахскай АН, стаў царкоўным старастам прыходу горада Алма-Аты.

Наогул – Зубковіч старадаўняе беларускае шляхоцае прозвішча і сустрэкаецца ўжо ў Перапісе войскаў ВКЛ ад 1528 г.

Цікаваць да астраноміі і дакладных навук Гаўрыіла выявілася падчас вучобы ў гімназіі. Будучы акадэмік так апісаў з’яўленне зацікаўленасці астраноміяй у сваіх мемуарах: “... увечар вяртаўся дадому, зірнуўшы на неба, я звярнуў увагу на дзве зоркі. Адна была вельмі яркая, а другая прыцягвала погляд тым што бесперапынна змяняла колер. Яна нагадвала дыямент які мяняў колер ад чырвонага да фіялетавага. Абедзве зоркі мяне надзвычай зацікавілі. У маёй сёстры ў гімназіі ўжо выкладалі касма-



Гімназіст Г. Ціхаў

графію ... і я напросіў яе спытаць у настаўніка назоў прыгожых зорак. Аказаліся такі: яркая зорка – планета Венера, мігальная зорка – Сірыус. Мне захацелася пабольш даведацца пра іх, бліжэй з імі пазнаёміцца. У Сімферопальскай публічнай бібліятэцы я запрасіў астранамічнае кнігі. Мне далі дзве кнігі Каміла Фламарыёна “Гісторыю неба” ў рускім перакладзе і “Папулярную астраномію” на французскай мове. Прачытаў іх з вялікай цікавасцю і мой лёс быў вырашаны. Вясну 1892 года я ніколі не забуду – тады я беззваротна вырашыў зрабіць астраномам. У гімназіі, дзе я вучыўся, была метэаралагічная вышка. Меўся так сама каметацукальнік і трохцалева астранамічная труба. Я запытаў у выкладчыка дазволу паглядзець у іх на неба і ў ясны вечар найшоў тое захапленне, якое адчуў, паглядзеўшы ў каметацукальнік на Млечны Шлях а ў астранамічную трубу на Сатурн. Я заўважыў на планеце два голкападобных выступы – гэтага было досыць: я бацьку кольцы Сатурна! З прагнасцю набываў я ўсё новыя і новыя астранамічныя кнігі. Кожная з іх расчыняла перад мной адну за другой таямніцы нябесных святлаў ... я цвёрда вырашыў паступіць ... на фізіка-матэматычны факультэт, каб спецыялізавацца па астраноміі”.

У 1893 г. юнак скончыў гімназію і пачаў рыхтавацца ў Маскоўскі ўніверсітэт. “Я падаў заяву і да вялікай сваёй радасці, быў прыняты на матэматычнае аддзяленне фізіка-матэматычнага факультэта”. Выкладчыкамі Ціхава былі буйныя навукоўцы і педагогі – матэматык У.Я. Цвінгер, фізікі А.Г. Сталетаў і П.Н. Лебедзеў, астраномы В.К. Цэ-

раскі і А.А. Белопольскі, механік Н.Е. Жукоўскі. Студэнт Ціхаў наведваў паседжанні Таварыства даследчыкаў прыроды і Таварыства аматараў прыродазнаўства дзе слухаў даклады многіх буйных навукоўцаў свайго часу. Яшчэ студэнтам першага курса Ціхаў пачаў рэгулярна наведваць агульнадаступную абсерваторыю ў аптычнай краме Швабе. “На даху дома (дзе месціўся магазін) была пабудаваная невялікая астранамічная вежа з купалам. Люкі



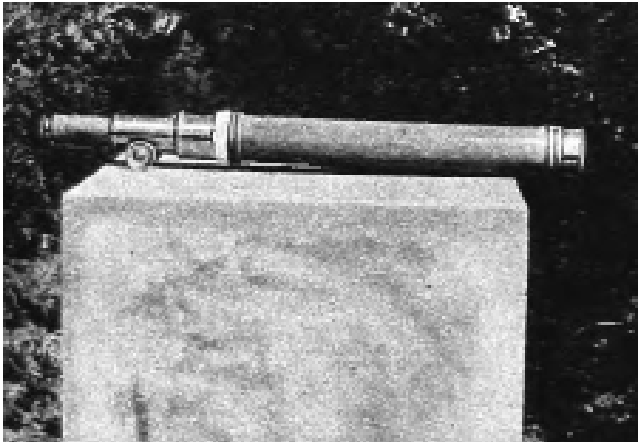
Студэнт Г. Ціхаў

купала адчыняліся, іх можна было накіроўваць у любы бок неба. У вежы змяшчалася астранамічная труба з аб’ектывам у 15 сантыметраў, усталяваная на паралактычным штатыве з гадзіннікавым механізмам. Механізм павольна круціў трубу за выбраным свяцілам ... Я стаў частым наведвальнікам астранамічнай вежы над крамай Швабе. Паказваў зоркі і даваў тлумачэнні асістэнт Маскоўскай абсерваторыі Паркроўскі, аўтар папулярнай кнігі “Даведнік пра неба”. Мне было асабліва прыемна, калі Паркроўскі казаў, звяртаючыся да мяне: “Калега, пакруціце купал”.

Студэнт першага курса Ціхаў прыватнымі ўрокамі набіраў 65 рублёў (па тых часах вялікі грошы) і выпісаў з Нямецчыны, ад фірмы Реінфельдэр і Хертэль, тэлескоп з аб’ектывам дыяметрам дзве цалі. Труба была замоўленая на адрас дзеда, у Смалявічы. Пасля заканчэння першага курса Ціхаў на ўсё лета прыехаў да дзеда і ў дзедавай адрыве пачаў будаваць аматарскую абсерваторыю пад будучы тэлескоп. Жаданне было вялікае, праца пачыналася з 3-х раніцы і заканчвалася позна ўвечар. Праз месяц над адрывнай дзеда – святара з’явілася

Леанід Лаўрэш

вежа з паваротным купалам. “З вежы была бачная дарога са станцыі, адкуль кожны вечар



Першы тэлескоп, набыты студэнтам Г. Ціхамым на свае грошы ў Нямецчыне

прывозілі пошту. Кожны вечар я глядзеў у бінокль на паштовую брычку, у якой ездзіў паштар. І вось аднойчы ўбачыў, што ён вязе на калянях доўгую скрыначку, абабітую палатном. Я зразумеў, што гэта мая доўгачаканая труба. На наступны дзень ранняй скрыначку прынеслі дадому. Адрозніваў адкрыў яе і ўбачыў трубу. Бліскацелі чырвонае дрэва, аб’ектыў у латуневай аправе і латуневы патрубак для акуліяра. Радасці маёй не было мяжы. ... Я ўсталяваў трубу на дубовым штатыве. Працівагі для яго адліваў з свінцу. Калі мая “абсерваторыя” была гатовая, наведваў яе было шмат ахвочых. Не магу ўспомніць без замілавання, як мой дзядуля, якому было ўжо за 70 гадоў, залазіў на прыстаўных усходах на дах адрывы і далей па ашэстках на вежу, каб паглядзець на зоркі”. Аднак працавала “абсерваторыя” у Смалявічах наддоўга – усяго тры тыдні. Першы студэнцкі вакацыі мінулі хутка, і неабходна было адпраўляцца ва ўніверсітэт.

У 1895 г. будучы стваральнік астрабіялогіі зацікавіўся батанікай і прачытаў некалькі кніг, у тым ліку



Бабуля, першы настаўнік батанікі астранома. Малюнак выкананы дзядулем Ціхава.

“Жыццё расліны” К. А. Ціміразева. “З задавальненнем і падзякай успамінаю, што май першым настаўнікам батанікі была мая бабуля”.

На 3-цім курсе (1896 г.) студэнт Ціхаў заняўся пытаннем дысперсіі святла ў між-

зоркавай прасторы і апрацаваў вынікі назіранняў зорак в Ліры, д Цэфея і з Арла. Вылічэнні дазволілі яму выказаць здагадку, што ў міжзоркавай прасторы ёсць асяроддзе якое прымушае праменні з рознай даўжыняй хвалі распаўсюджвацца з рознымі хуткасцямі. У 1898 г. ён распрацаваў два спосабы даследавання касмічнай дысперсіі. Аднак у 1900 г. знакаміты нямецкі астраном К. Шварцшыльд апублікаваў вынікі сваіх назіранняў зорак з Арла і в Ліры, якія не пацвердзілі вынікі Ціхава.

Пасля заканчэння ўніверсітэта Гаўрыіл Андрыянавіч ажаніўся з Людмілай Яўграфавнай Паповай, якую, як рэпетытар рыхтаваў да паступлення ў адзін з еўрапейскіх універсітэтаў. Бацькі жонкі мелі дастатковыя сродкі, што дазволіла з’ехаць за мяжу абодвум. Ціхаў быў прыняты студэнтам у Парыжскі ўніверсітэт, а жонка паехала ў Швейцарыю і паступіла на медыцынскі факультэт Бернскага ўніверсітэта.

“Цудоўным днём у красавіку я прыехаў у Парыж. Ён сустрэў мяне духмянацю квітнеючых каштанаў. Вуліцы былі прасякнутыя гэтым тонкім і далікатным водарам. Ашалолены, блукаў я па горадзе. Паэтычна – п’явуча гучалі для мяне назовы найпрыгожых плошчаў ... павольна, гультаявата несла свае цяжкія воды Сена. Набярэжныя каля плошчы Згоды былі занятыя парыжскімі букністамі. Поглядам не акінеш чароды кніжных крамак, прыкрытых ад сонца палатнянымі падстрэшкамі ... У горадзе ўсё гаварыла аб гісторыі ... ён заваяваў мяне адразу, гэты незабыўны горад, як заваёўвае, верагодна, кожнага, хто ўступаў на камяні яго бруку і правёў у ім хоць бы адзін дзень”.

Рэдактар Станіслаў Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Людміла Дзіцэвіч, Вольга Іпатава, Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Аляксей Петрашківіч, Людміла Піскун, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні. 231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23. Газета падпісана да друку 23. 11. 2009 г. у 10.00. Замова № 2483. Аб’ём 1 друкаваны аркуш. Наклад 2000 асобнікаў. Папісны індэкс: 63865. Кошт падпіскі: 1 мес.- 2730 руб., 3 мес.- 8190 руб. Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

Заснавальнік: ТБМ імя Францішка Скарыны. Пасведчанне аб рэгістрацыі: № 83 ад 27 сакавіка 2007 г. Адрас рэдакцыі: 231293, Лідскі р-н, в. Даліна. Адрас для паштовых адпраўленняў: 231282, г. Ліда-2, п/с 7. E-mail: naszaslowa@tut.by http://tbmlida.byhost.org